

Marek KULESA*

Odbiorca na zliberalizowanym rynku energii i gazu w Europie

STRESZCZENIE. Jednym z kluczowych elementów liberalizacji rynku energii elektrycznej i rynku gazu w Europie jest umożliwienie odbiorcom końcowym dostępu do tych rynków poprzez implementację tzw. zasady dostępu stron trzecich do sieci (TPA). Zasada ta oznaczająca możliwość korzystania z sieci przedsiębiorstwa sieciowego (zakładu energetycznego lub gazowniczego) bez obowiązku kupowania od niego energii elektrycznej, z założenia powinna służyć rozwijaniu konkurencji na rynkach energetycznych. W Polsce teoretyczną możliwość swobodnego wyboru sprzedawcy energii elektrycznej posiada już bardzo duża grupa odbiorców (około 1,8 mln). Jednak tylko niespełna 35 odbiorców korzystało pod koniec 2005 roku w Polsce z tego prawa, a wolumen energii elektrycznej poddany regułom rynkowym wyniósł jedynie około 10 % łącznej sprzedaży energii do odbiorców końcowych. W sektorze paliw gazowych sytuacja przedstawia się niestety jeszcze gorzej na 58 tys. podmiotów w 2005 roku żaden z uprawnionych nie skorzystał z zasady TPA.

SŁOWA KLUCZOWE: rynek energii elektrycznej, gaz, odbiorca, przedsiębiorstwo energetyczne, zasada dostępu stron trzecich (TPA), krzywe obciążeń, zmiana sprzedawcy

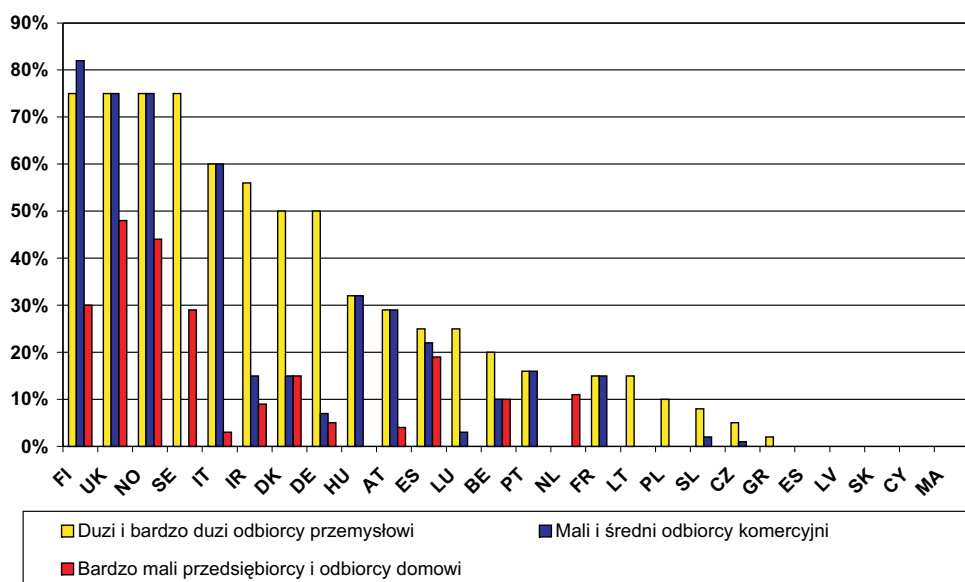
---

* Mgr inż. — Dyrektor Biura Towarzystwa Obrotu Energią, Warszawa, www.toe.pl
członek Rady Zarządzającej Polskiego Komitetu Energii Elektrycznej, Warszawa, www.pkee.pl

Recenzent: prof. dr hab. inż. Eugeniusz MOKRZYCKI

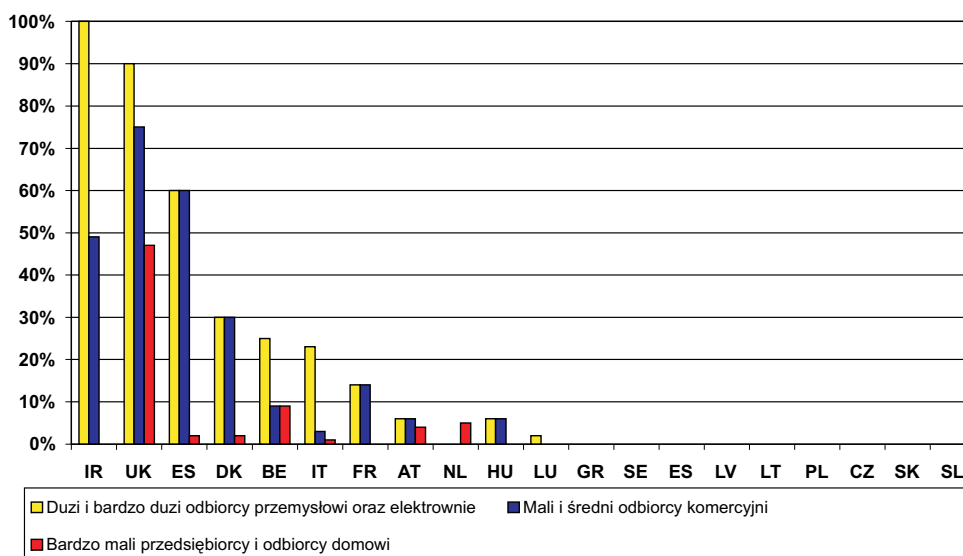
Stan liberalizacji rynku energii elektrycznej i gazu na rok przed pełnym otwarciem na konkurencję

Od kilku lat rynek energii elektrycznej i gazu zarówno w Polsce, jak i w Unii Europejskiej podlega sukcesywnym zmianom. Jednym z podstawowych celów tych zmian jest liberalizacja sektora energetycznego (elektroenergetycznego i gazu) zmierzająca do wprowadzenia zasad konkurencji w zakupie i sprzedaży energii elektrycznej. Jednak wprowadzenie zasady dostępu stron trzecich (TPA) do sieci w UE i w Polsce natrafia na liczne trudności i bariery. Naturalnym wskaźnikiem efektywności konkurencji jest liczba odbiorców, którzy zmienili sprzedawcę energii elektrycznej lub/i gazu. Należy podkreślić, że w Unii Europejskiej wśród większych odbiorców energii elektrycznej stale wzrasta udział podmiotów, które zmieniły sprzedawcę. Jednak praktycznie bardzo małe zmiany można zaobserwować wśród uprawnionych odbiorców gazu, a także w grupie małych i średnich przedsiębiorstw oraz gospodarstw domowych [13]. Wśród wielu barier jedną z głównych przyczyn braku konkurencji oraz możliwości wyboru alternatywnych sprzedawców jest dominująca pozycja podmiotów — monopolistycznych przedsiębiorstw energetycznych i niewystarczający rozdział skonsolidowanych podmiotów (tzw. *unbundling*), zwłaszcza na poziomie dystrybucji, które utrudniają skorzystanie z zasady TPA. Informacje dotyczące stopnia otwarcia rynku energii elektrycznej i gazu zaczerpnięta za [13] przedstawiono na rysunku 1 oraz 2.

Rys. 1. Skumulowany stopień otwarcia rynku energii elektrycznej w krajach UE [13]

Fig. 1. Cumulative since electricity market opening of the European Union country

Rys. 2. Skumulowany stopień otwarcia rynku gazu w krajach UE [13]

Fig. 2. Cumulative since electricity market opening of the European Union

W Polsce liczba odbiorców korzystających z zasady TPA w elektroenergetyce jest także wciąż bardzo niewielka — pod koniec 2005 roku na ponad 1,8 mln uprawnionych do korzystania z sieci odbiorców, liczba ta wyniosła jedynie 35 [10]. Liczne trudności i bariery wejścia na rynek hamują liberalizację oraz rozwój zasady TPA. W sektorze paliw gazowych jest jeszcze gorzej, na 58 tys. podmiotów żaden z uprawnionych nie skorzystał z zasady TPA. Rynek gazu w Polsce jest wciąż rynkiem jednego sprzedawcy, na szczęście ceny podlegają taryfikacji przez Prezesa URE. W tabeli 1 za Sprawozdaniem [10] przedstawiono liczbę oraz wolumen energii elektrycznej dostarczonej przez spółki dystrybucyjne w 2005 roku odbiorcom korzystającym z prawa wyboru sprzedawcy. Należy jednak podkreślić, że zainteresowanie ze strony odbiorców możliwością zakupu energii elektrycznej od innego niż dotychczasowy sprzedawcy z roku na rok rośnie, a zbliżający się termin pełnego otwarcia rynku energii dla wszystkich odbiorców (1 lipca 2007 r.) potęguje to zainteresowanie.

Nowe uwarunkowania formalno-prawne rynków energii

Rok 2006 w elektroenergetyce unijnej i polskiej, to z jednej strony okres podsumowań dotychczasowych działań na rzecz rozwoju konkurencyjnego rynku energii, z drugiej natomiast czas nadchodzących zmian zarówno w zakresie polityki energetycznej dla sektora, jak i pełnego otwarcia tego rynku. Na działania unijne (prowadzone i planowane), opisane między innymi w Komunikacie Komisji Europejskiej do Rady i Parlamentu Europejskiego —

TABELA 1. Liczba odbiorców oraz energia elektryczna sprzedana w 2005 roku odbiorcom TPA [10]

TABLE 1. The number of customers and electric energy sold in 2005 for TPA customers

Spółka dystrybucyjna	Liczba odbiorców TPA	Energia elektr. dostarczona w TPA [GW·h]	Udział energii TPA w stosunku do całkowitej energii [%]
ZE Białystok S.A.	0	0	0
LUBZEL S.A.	0	0	0
ENION S.A.	9	2 372	14
Vattenfall Distribution Poland S.A. (GZE)	8	2 674	26
Rzeszowski Zakład Energetyczny S.A.	1	32	1
EnergiaPro Koncern Energetyczny S.A.	4	886	7
Łódzki Zakład Energetyczny S.A.	0	0	0
Koncern Energetyczny ENERGA S.A.	3	1 031	6
Zamojska Korporacja Energetyczna S.A.	0	0	0
ZEORK S.A.	2	135	3
ENEA S.A.	2	18,6	0,1
Zakład Energetyczny Łódź – Teren S.A.	1	83	2
STOEN S.A.	4	167	3
ZE Warszawa-Teren S.A.	1	35	0,7
RAZEM	35	7 433	7

Sprawozdanie z postępów w tworzeniu wewnętrznego rynku gazu ziemnego i energii elektrycznej z 15 listopada 2005 roku [13] oraz Zielonej Księdze opublikowanej 8 marca 2006 r. [4], nakładają się planowane przez polski rząd działania zmierzające do szerszego uruchomienia mechanizmów rynkowych w energetyce, a także zmiany struktury funkcjonowania elektroenergetyki, proponowane zarówno w projekcie nowelizacji ustawy — Prawo energetyczne [8], jak i w Programie dla elektroenergetyki [7]. Przyjęty przez rząd 28 marca 2006 r. Program dla elektroenergetyki [7] wprowadza istotne zmiany w strukturze elektroenergetyki polskiej. Pozytywnie na pewno należy ocenić propozycje zmierzające do pełnego otwarcia rynku energii elektrycznej dla wszystkich odbiorców, wśród których można wymienić m.in. następujące zagadnienia:

- ❖ opracowanie całkowicie nowej ustawy — Prawo energetyczne — z podziałem na poszczególne podsektory rynków energetycznych w Polsce,
- ❖ nałożenie obowiązku ustawowego na operatorów systemów dystrybucyjnych do przekazywania informacji o możliwościach korzystania z zasady TPA,
- ❖ wdrożenia nowego systemu opłat przesyłowych w Polsce,
- ❖ propozycje likwidacji barier w rozwoju rynku TPA.

Problemem niezwykle złożonym jest szeroko dyskutowana i poddana ostrej dyskusji konsolidacja pionowa sektora. Konsolidacja ta ma oczywiście swoje zalety i wady, które były już wielokrotnie przytaczane przez zwolenników czy przeciwników konsolidacji pionowej. Wprowadzając jednak możliwość tego typu konsolidacji należy mieć na uwadze, że wprowadzanie jej w przeddzień otwarcia rynku energii dla wszystkich odbiorców może okazać się (dla rynku i odbiorców) procesem bardzo trudnym i złożonym. Z drugiej strony należy uwzględnić fakt, że przy grożącym nam obniżeniu możliwości wytwórczych, skonsolidowane spółki energetyczne będą miały większe możliwości inwestycyjne, a tym samym możliwości odbudowy mocy wytwórczych. Jednak zdaniem wielu ekspertów, co także podkreślano w licznych dokumentach unijnych, najlepszą drogą do zmian w strukturach sektora elektroenergetycznego (w tym także konsolidacji poziomej czy pionowej) są zmiany, których podstawą są decyzje inwestorów oraz uwarunkowania rynkowe, a nie odgórne decyzje polityczne. Rozpatrując problem konsolidacji należy także cały czas mieć na uwadze fakt, że konsolidacja pionowa, realizowana w ramach *Programu* [7] w obecnych uwarunkowaniach będzie musiała przebiegać równolegle z procesem zmian (rozdzielenia) działalności sieciowej (operatorów systemów dystrybucyjnych) od działalności obrotu. Prowadzenie równolegle tych dwóch procesów przy wyznaczonych w dyrektywach terminach wydzielenia tych dwóch działalności (1 lipiec 2007 r.) będzie niezwykle trudne.

Wybrane problemy odbiorców w zakresie zmiany sprzedawcy

Pierwsze doświadczenia w zakresie zmiany sprzedawcy energii elektrycznej na detalicznych rynkach nie napawają optymizmem. Istniejące wciąż bariery, które zostały już dosyć dokładnie zinwentaryzowane (opisane także w [3] czy referacie [5]) skutecznie uniemożliwiają zmianę sprzedawcy energii elektrycznej szczególnie w grupie małych i średnich przedsiębiorców, a stopień przygotowania uczestników rynku, w tym w szczególności dotychczasowych sprzedawców energii elektrycznej do umożliwienia od 1 lipca 2007 r. wszystkim odbiorcom prawa zmiany sprzedawcy jest wciąż niezadowolający.

Zdaniem autora artykułu z punktu widzenia dalszego rozwoju konkurencyjnego rynku energii elektrycznej w Polsce szczególnie istotne dla odbiorców są rozpoczęte w 2006 roku działania praktyczne zmierzające do likwidacji głównych barier TPA w Polsce. Do działań tych, których efekty zgodnie z harmonogramem przyjętym w [9] powinny zostać opublikowane do końca 2006 roku można zaliczyć głównie:

1. Opracowanie i wdrożenie jednolitej procedury zmiany sprzedawcy.
2. Opracowanie i wdrożenie nowych metod rozliczeń i bilansowania odbiorców z wykorzystaniem tzw. krzywych obciążeń, umożliwiających skorzystanie z zasady TPA wszystkim odbiorcom od 1 lipca 2007 r.

3. Ujednolicenie/aktualizację wymagań dotyczących układów pomiarowo-rozliczeniowych oraz transmisji danych w sposób umożliwiający zmianę sprzedawcy bez konieczności ponoszenia znacznych nakładów na tą infrastrukturę.

Pozytywnym krokiem w kierunku dalszego wdrażania konkurencji na rynku energii elektrycznej w Polsce było zatwierdzenie w połowie lutego 2006 roku przez Prezesa URE [14] przygotowanej przez Operatora Systemu Przesyłowego (PSE — Operator SA) nowej Instrukcji Ruchu i Eksploatacji Sieci Przesyłowej w części dotyczącej bilansowania systemu i zarządzania ograniczeniami systemowymi [6]. Z punktu widzenia zasady TPA szczególnie istotne jest wprowadzenie długo oczekiwanych przez odbiorców i spółki obrotu elementów rynku energii takich jak: możliwości tzw. bilansowania grupowego, zmiana dokładności zgłoszeń grafików do 1 kW·h, nowe funkcje URB, czy wprowadzenie operatorów pomiarów. Kluczowa będzie jednak implementacja tych zapisów do instrukcji ruchu i eksploatacji sieci dystrybucyjnych (IRiESD), na zatwierdzenie których wciąż (według stanu na połowę lipca 2006 roku) czekają odbiorcy energii.

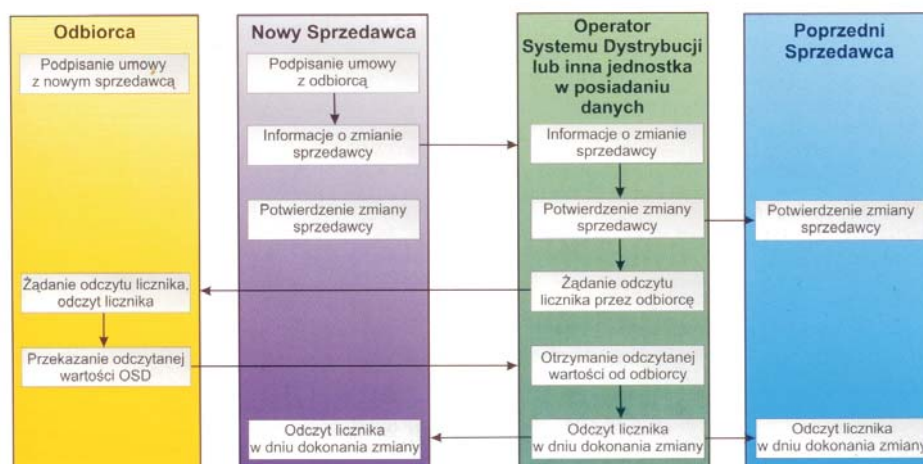
Jednolita procedura zmiany sprzedawcy podstawą funkcjonowania zasady TPA w Polsce

Jednym z warunków umożliwiających odbiorcom praktyczne skorzystanie z zasady TPA jest opracowanie i wdrożenie jednolitej procedury zmiany sprzedawcy. Teoretycznie od dłuższego czasu podejmowane są kroki zmierzające do ujednolicenia funkcjonujących u dotychczasowych sprzedawców (tu także i dostawców) procedur zmiany sprzedawcy. Jednak do tej pory (połowa 2006 roku) nie doczekaliśmy się ujednolicenia tej procedury, co więcej wymogi zmiany sprzedawcy w wielu spółkach dystrybucyjnych zniechęcają, a czasami wręcz uniemożliwiają zmianę sprzedawcy uprawnionym do tego przecież odbiorcom TPA. Do głównych założeń takiej procedury, zdaniem autora, można zaliczyć następujące jej cechy:

- ✧ jednolita procedura dla całego kraju,
- ✧ ściśle określone przedziały czasowe poszczególnych punktów procedury,
- ✧ ściśle określone na poziomie stosownego rozporządzenia wymagania techniczne dotyczące zmiany sprzedawcy,
- ✧ uwzględnienie w procedurze możliwości bilansowania grupowego oraz rozliczeń wg profili obciążeń (patrz dalsza część referatu).

Konieczność opracowania i wdrożenia przez spółki dystrybucyjne procedury zmiany sprzedawcy uwzględniono także w zapisach projektu zmian ustawy — Prawo energetyczne, w którym narzucono na operatorów systemów dystrybucyjnych obowiązek opracowania i wdrożenia takiej procedury. Temat procedury zmiany sprzedawcy jest także przedmiotem prac zespołów zadaniowych ERGEG (patrz [11]) oraz PKEE (patrz [9]). W ramach dokumentu [11] zaproponowano do szerszej dyskusji przedstawioną na poniższym rysunku

propozycję ujednoczenia procedury zmiany sprzedawcy, której implementowanie do polskich realiów z pewnością zlikwidowałoby jedną z większych barier zmiany sprzedawcy w Polsce. Mimo bowiem, że spółki dystrybucyjne zaproponowały w projektach swoich IRIESD standardowe procedury sprzedawcy, są one zawiłe i niejednoznaczne oraz raczej mogą stanowić kolejny problem dla odbiorców, a nie pomoc podczas zmiany sprzedawcy.

Rys. 3. Propozycja ujednoczonej procedury sprzedawcy [11]

Fig. 3. Proposal for a unified supplier switching procedure

Implementacja krzywych obciążeń

Możliwość rozliczeń odbiorców według tzw. standardowych profili obciążeń budziła i nadal (w połowie 2006 roku) budzi wiele wątpliwości, mimo praktycznej implementacji profili w wielu krajach Unii Europejskiej — tabela 2 oraz dokumenty i [1, 2, 5]. Poddając jednak pod dyskusję możliwości implementacji krzywych obciążeń na polskim rynku energii elektrycznej należy mieć na uwadze alternatywę dla tego typu rozwiązań, którą jest instalacja nowych liczników energii elektrycznej w licznej grupie odbiorców będących przedsiębiorcami, czy nawet gospodarstwami domowymi (około 13 mln odbiorców). Zdaniem autora instalacja nowych liczników jest z jednej strony całkowicie nierealna biorąc pod uwagę termin pełnego otwarcia rynku energii elektrycznej w Polsce (1 lipca 2007 r.), z drugiej nawet nieuzasadniona, biorąc pod uwagę dobre funkcjonowanie dzisiejszego systemu rozliczeń w spółkach dystrybucyjnych, opartego przecież także, w pewnym sensie, na profilach obciążeń.

Prace dotyczące możliwości implementacji standardowych profili obciążeń w Polsce zostały zapoczątkowane już w 2000 roku, szczegółowe dane pomiarowe są natomiast odczytywane od wybranych do badań odbiorców od 2003 roku. Do tej pory (połowa 2006 roku) jednak, mimo wielokrotnych nalegań, wyniki nie zostały upublicznione. Mimo lic-

TABELA 2. Profile obciążeń w wybranych krajach Unii

TABLE 2. Load profiles in chosen countries of the European Union

Kraj	Rodzaj profilu obciążenia
Austria	18 profili obciążenia dla różnych grup odbiorców: gospodarstw domowych, małych i średnich przedsiębiorstw, gospodarstw rolnych; granica stosowania: 50 kW lub 100 MW·h/rok
Finlandia	3 kategorie profili: (1) mieszkania z rocznym zużyciem do 10 MWh włącznie, (2) mieszkania z rocznym zużyciem ponad 10 MWh, (3) pozostali; granica stosowania: bezp. 3x63 A lub 100 MW·h/rok
Francja	15 profili i ponad 50 podprofilu dla różnych odbiorców, w tym: 11 dla gospodarstw domowych (≤ 3 6kVA), 11 dla małych przedsiębiorstw (≥ 36 kVA), 9 dla średnich przedsiębiorstw (36—250kVA), 26 dla dużych odbiorców (≥ 250 kVA), 1 szczególny dla oświetlenia ulicznego, 2 dla wytwórców energii
Węgry	4 profile, granica stosowania: bezp. 3x50 A oraz 1 szczególny dla oświetlenia ulicznego
Włochy	obszarowy profil obciążenia dla odbiorców nie mających liczników do pomiarów w czasie rzeczywistym, dodatkowo 1 szczególny profil dla oświetlenia ulicznego zatwierdzany przez regulatora
Portugalia	profile stosowane dla odbiorców zasilanych z nN
Hiszpania	7 profili stosowanych dla odbiorców zasilanych z nN
Szwecja	model profilu obszarowego, granica stosowania: 200 A

nych deklaracji ze strony spółek dystrybucyjnych, implementacja rozliczeń odbiorców energii przy wykorzystaniu profili znalazła swoje odzwierciedlenie jedynie w IRiESD jednej spółki dystrybucyjnej.

W zakresie krzywych obciążeń pozytywnie należy ocenić propozycje zmian ustawy — Prawo energetyczne dotyczące właśnie profili obciążeń. W projekcie [8] zaproponowano wprowadzenie jednolitej definicji standardowego profilu zużycia oraz zobowiązano operatorów systemów dystrybucyjnych do opracowywania, aktualizacji i udostępniania odbiorcom ich standardowych profili zużycia energii elektrycznej. Oczywiście zaproponowane definicje i nowe obowiązki dla operatorów systemów dystrybucyjnych, w przypadku ich zatwierdzenie w procesie legislacyjnym, także będą wymagały późniejszej implementacji do dokumentów spółek dystrybucyjnych, w tym głównie do IRiESD, co umożliwiłoby korzystanie z rynku energii elektrycznej liczonej grupie odbiorców.

(Pozytywne) spojrzenie w przyszłość

Najbliższe lata pokażą znaczenie liberalizacji rynku energii elektrycznej i gazu w Europie dla odbiorców końcowych. Wdrożenia zasady TPA umożliwi odbiorcom korzystanie z mających przecież zgodnie z unijnymi dyrektywami charakter konkurencyjny dwóch ww.

rynków. Liberalizacja rynków umożliwi także dalsze działanie i rozwój przedsiębiorstw obrotu w Polsce. Należy mieć nadzieję, że wpływ pozytywnych doświadczeń innych krajów Unii z wdrażania rynków energii (rozumianych jako rynek energii elektrycznej i gazu) pozytywnie wpłynie także na tempo zmian rynku energii elektrycznej i gazu w Polsce, a podejmowane przez odbiorców i przedsiębiorstwa obrotu inicjatywy zakończą się powodzeniem, powodując, że 1 lipca 2007 r. skorzystanie z prawa wyboru sprzedawcy przez każdego odbiorcę nie będzie tylko teoretycznie ale też praktycznie możliwe i szeroko wykorzystywane.

Literatura

- [1] BIL J., DOMASZEWSKI R., 2006 — Zastosowanie profili. Rozwiązania z UK i Szwecji. Vattenfall Heat Poland, W-wa, PKEE. Warszawa, 3 marca.
- [2] GMYREK A., 2006 — Proces zmiany dostawcy, profile obciążeń na rynku niemieckim. Vattenfall Sales Poland, PKEE, Warszawa, 3 marca.
- [3] GÓRSKI G., 2006 — Polish market. Current issues. Energy Trading Central and Eastern Europe. 31 May—1 June 2006. Warsaw, Poland.
- [4] GREEN PAPER. A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy {SEC(2006) 317} COM(2006) 105 final. Commission of the European Communities. Brussels, 8.3.2006
- [5] KULESA M., 2006 — Zasada TPA podstawą funkcjonowania detalicznych rynków energii. Bariery zmiany sprzedawcy — punkt widzenia spółek obrotu oraz odbiorców. XII Konferencja Naukowo-Techniczna RYNEK ENERGII ELEKTRYCZNEJ 2006: Dylematy rozwoju. Kazimierz Dolny, 24—27 kwietnia 2006 r.
- [6] Praca zbiorowa, 2006 — Instrukcja Ruchu i Eksploatacji Sieci Przesyłowej. Bilansowanie systemu i zarządzanie ograniczeniami systemowymi. PSE — Operator SA — wersja zatwierdzona przez Prezesa URE, 15 lutego 2006 r.
- [7] Program dla elektroenergetyki. Projekt. Ministerstwo Gospodarki, 2 marca 2006 r.
- [8] Projekt ustawy o zmianie ustawy Prawo energetyczne oraz ustawy Prawo ochrony środowiska — wersja z dnia 30 maja 2006 r. przesłana po uzgodnieniach do KERM
- [9] Specyfikacja Projektu „Praktyczna implementacja zasady TPA w Polsce”. Grupa ds. TPA w Komitecie Rynek PKEE. Warszawa, 31 stycznia 2006 r.
- [10] Sprawozdanie z działalności Prezesa URE — 2005. Biuletyn URE Nr 3, maj 2006 r.
- [11] Supplier Switching Process An ERGEG Best Practice Proposition for Public Consultation. Ref: E05-CFG-03-05, Brussels, 24.02.2006 r.
- [12] Ustawa z dnia 10 kwietnia 1997 r. — Prawo energetyczne (Dz. U. z 2003 r. Nr 153, poz. 1504, z późn. zm.).
- [13] Komunikat Komisji Europejskiej do Rady i Parlamentu Europejskiego. Sprawozdanie z postępów w tworzeniu wewnętrznego rynku gazu ziemnego i energii elektrycznej {SEC(2005)1448}, Komisja Wspólnot Europejskich. COM(2005) 568 końcowy. Bruksela, 15 listopada 2005 r. wraz z korektą z dnia 12 stycznia 2006 r.
- [14] Komunikat Prezesa URE w sprawie zatwierdzenia Instrukcji Ruchu i Eksploatacji Sieci Przesyłowej w części dotyczącej bilansowania systemu i zarządzania ograniczeniami systemowymi. Warszawa, 15 lutego 2006 r.

Marek KULESA

Customer on the liberalised electricity and gas market in Europe

Abstract

One of the key elements enabling access for customers to the energy market is the Third Party Access (TPA) principle. Under EU guidelines, after 1st July 2004, the option of free choice of Poland electric energy supplier was gained theoretically by a very large group of customers (some 1.8 million) — meaning all but household customers. But only about 35 customers in practice exercise their TPA rights. Also the most important initiatives taken up were restated in 2006 of year in the field of the market of electric energy and the implementation of the TPA principle, as well as proposals to putting into practice in 2007 the year and the next years in this range.

KEY WORDS: electricity market, gas, customer, energy enterprise, third part access (TPA), load profile, switching process